06/12/2019

Ο Φ. Κόντογλου και ο Αγ. Νικόλαος Αχαρνών

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Στην τοποθεσία όπου σήμερα υπάρχει ο Ναός του Αγ. Νικολάου, ήταν χτισμένο ιδιωτικό ναΐδριο αφιερωμένο στον Αγ. Νικόλαο Μύρων Λυκίας. Με την ανοικοδόμηση της περιοχής, οι κάτοικοι θέλησαν να κάνουν ενοριακό το μικρό ναό και για τον σκοπό αυτό, ίδρυσαν σύλλογο με την επωνυμία «Αγ. Νικόλαος Κάτω Πατησίων». Ο σύλλογος αγόρασε τμηματικά από τους ιδιοκτήτες το οικόπεδο, εντός του οποίου ήταν χτισμένο το εκκλησάκι, ως το 1926, ενώ το 1932 ετέθη από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο Α΄ ο θεμέλιος λίθος του ναού.

Μέχρι το έτος 1945-46, δεν είχε γίνει καμία ενέργεια για την ανοικοδόμηση του ναού. Το 1946, ανατέθηκε στον αρχιτέκτονα Γεώργιο Νομικό, η εκπόνηση σχεδίων, τα οποία και εγκρίθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Μετά την έγκριση των σχεδίων, αποφασίστηκε η τοποθέτηση προσωρινής στέγης και η κατασκευή των εξωτερικών τοίχων. Τότε πραγματοποιήθηκε και η κατεδάφιση του μικρού ναού. Ο προσωρινός αυτός ναός -τρίκλιτη βασιλική άνευ τρούλου- έγινε με αυτεπιστασία ως προς την αγορά των υλικών από τον εργολάβο Αντωνίτη και στοίχισε 35 εκατομμύρια πληθωριστικές δραχμές.

Όταν τρία χρόνια μετά, αποφασίστηκε οριστικά η ανοικοδόμηση του σημερινού Ναού και ξεκίνησε η εκσκαφή για τη θεμελίωση του πρώτου δεξιού υποστυλώματος του τρούλου, διαπιστώθηκε η ύπαρξη υπόγειων στοών στο παρακείμενο στο υποστύλωμα παλιό φρεάτιο, ως εκ τούτου, η εκσκαφή προχώρησε στο βάθος του πυθμένα του φρεατίου. Με την ολοκλήρωση όμως της εκσκαφής, έγινε πτώση των χαμηλών τμημάτων της ανατολικής πλευράς του σκάμματος, παρασύροντας και την ξύλινη αντιστήριξη των πλευρών του σκάμματος. Τότε διαπιστώθηκε η ύπαρξη παλαιού καμινιού με σφηνοειδή βάση το οποίο ήταν γεμάτο νερό. Έτσι, παρέστη η ανάγκη να διευρυνθεί το σκάμμα και να προχωρήσουν σε βάθος 16 μ. για τη θεμελίωση της κολώνας του τρούλου.

Αφού υπερνικήθηκε κι αυτή η δυσκολία, συνεχίστηκε η τοιχοποιία και ξεκίνησε το καλούπωμα για να πέσουν οι πλάκες της στέγης και ο τρούλος. Τις εργασίες αυτές, ανέλαβε νέος εργολάβος, ο Ιωάννης Σιγάλας, πάντα με την επίβλεψη του αρχιτέκτονα Γ. Νομικού. Μετά την περάτωση της στέγης και του τρούλου, έγινε η κάλυψή τους με τούβλα, ώστε να αποφευχθεί η είσοδος της υγρασίας στο ναό. Πάνω στα τούβλα, έγινε η επικεράμωση. Το 1956, είχαν περατωθεί οι εξωτερικές εργασίες του ναού.

Το 1958, το ενδιαφέρον στράφηκε στο εσωτερικό του ναού.

Πολλές δυσκολίες έπρεπε να αντιμετωπιστούν έως ότου γίνει η έναρξη των εργασιών αγιογράφησης των φορητών εικόνων του Ναού και ακόμη μεγαλύτερες για την ιστόρηση των τοιχογραφιών όπως η έλλειψη των αναγκαίων πόρων, αλλά και αντιρρήσεις για την τεχνοτροπία που θα ακολουθούσε ο αγιογράφος. Τελικά με

την παρέμβαση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών και του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, με εκπρόσωπο τον καθηγητή Αναστάσιο Ορλάνδο, η Διεύθυνση της Εκκλησιαστικής Αρχιτεκτονικής, με την υπ' αριθ. 85163/1153 της 4.12.1948 απόφαση, εγκρίνει τον Φ. Κόντογλου για την κατασκευή των φορητών εικόνων, οι οποίες αποτέλεσαν δωρεά των αδελφών Σοφιανόπουλου από τα Καλάβρυτα.

Οκτώ χρόνια έπρεπε να περάσουν, έως ότου να ξεκινήσει η αγιογράφηση των τοιχογραφιών. Με τη δικαιολογία ότι έπρεπε να προηγηθούν άλλα έργα στο Ναό, πολέμιοι του Κόντογλου και της Βυζαντινής τεχνοτροπίας, κατόρθωσαν να αναστείλουν το έργο της αγιογράφησης. Τη λύση τελικώς έδωσε ο Αρχιεπίσκοπος Δωρόθεος, ο οποίος δήλωσε πως εφόσον οι φορητές εικόνες κατασκευάστηκαν από τον Φ. Κόντογλου, ο ίδιος θα έπρεπε να συνεχίσει την αγιογράφηση των τοιχογραφιών, ώστε να υπάρχει ολοκληρωμένο έργο του ίδιου καλλιτέχνη. Κατόπιν τούτου, εκλήθη ο Κόντογλου, να υποβάλλει προσχέδιο για την αγιογράφηση της Πλατυτέρας, το οποίο και εγκρίθηκε με την υπ' αριθ. 13857/388 της 27.2.1957 απόφασης του Υπουργείου Παιδείας. Μετά την αγιογράφηση της Πλατυτέρας, ζωγράφισε στο τοξοειδές πλαίσιο που περιβάλλει την Πλατυτέρα, την κόγχη του Ιερού Βήματος, το τόξο και τους υπόλοιπους τοίχους. Κατά την εκτέλεση των αγιογραφιών, μετείχαν αρκετοί μαθητές και βοηθοί του, τα δυσκολότερα τμήματα όμως π.χ. κεφαλές, χέρια κλπ., τα δημιουργούσε ο ίδιος ο Κόντογλου.

Μετά το πέρας της αγιογράφησης του κεντρικού τμήματος του Ιερού Βήματος, ο Κόντογλου υπέβαλλε προς έγκριση προσχέδιο της αγιογράφησης του τρούλου. Το έργο ξεκίνησε το Νοέμβριο του 1957, διήρκεσε ένα χρόνο και κόστισε 248.000 δρχ.

Εν συνεχεία αγιογραφεί το νότιο κλίτος του Ναού, με τον Κων/νο Γεωργακόπουλο. Η περάτωση της αγιογράφησης του νοτίου κλίτους έγινε το 1962 και στοίχισε 312.000 δρχ. Κατόπιν, αγιογραφείται η βόρεια καμάρα με την υπ' αριθ. άδεια 60479/458 της 26.6.1962 και δαπανήθηκαν 312.950 δρχ. Η περάτωση της έγινε το 1963.

Ο Κ. Γεωργακόπουλος, μετά το θάνατο του Φ. Κόντογλου, το 1964, συνέχισε την αγιογράφηση του Ιερού Βήματος, με την υπ' αριθ. άδεια 27010/250/2003 της 23.5.1964 απόφασης του Υπουργείου. Στη συνέχεια, ασχολήθηκε με την αγιογράφηση της δυτικής καμάρας του ναού, τον Μάιο του 1968.

Στη βόρεια καμάρα του Ναού, παραπλεύρως της θύρας, είναι εντοιχισμένη -εντός πλαισίου- τοιχογραφία που παριστάνει τον Αγ. Νικόλαο και την Παναγία Παντάνασσα. Την τοιχογραφία, σύμφωνα με επιγραφή που υπάρχει στο κάτω μέρος, αποκατέστησε ο Φ. Κόντογλου.

Ο καθηγητής Νικόλαος Ζίας, στο βιβλίο του «Φώτης Κόντογλου, ζωγράφος», μας πληροφορεί ότι η ιστόρηση του ναού του Αγ. Νικολάου, ξεκίνησε λίγο νωρίτερα από το 1960. Το 1947, ο Φ. Κόντογλου, είχε αρχίσει την αγιογράφηση των φορητών εικόνων του τέμπλου. Οι εικόνες αυτές αποτελούν ίσως το επιβλητικότερο σύνολο φορητών εικόνων του Κόντογλου και από τα πιο ολοκληρωμένα σύνολα εικόνων για τέμπλο. Ήδη στα 1957 ζωγράφισε την Πλατυτέρα και συνέχισε με τον Παντοκράτορα. Για την παράσταση αυτή μάλιστα, που τη δούλεψε με τους μαθητές και συνεργάτες του, ήταν ιδιαίτερα υπερήφανος.

Οι τοίχοι, τόσο του κυρίως ναού, όσο και του Ιερού, είναι κατάγραφοι από πλήθος παραστάσεων. Στο Ιερό, ιστορούνται περισσότερες από είκοσι παραστάσεις και εξήντα Αγίους, ολόσωμους ή σε προτομή εντός μεταλλίων. Μέσα σε ένα τόσο μεγάλο όγκο δουλειάς, δύσκολα μπορεί κανείς να διακρίνει τις τοιχογραφίες τις οποίες φιλοτέχνησε αποκλειστικά ο Φ. Κόντογλου, εφόσον στην ιστόρηση του ναού, συμμετείχαν πολλοί βοηθοί και μαθητές του. Σε επιστολή του το 1961, στο μαθητή του Δ. Δούκα, αναφέρει: «Εμείς δουλεύουμε στον ’γιο Νικόλαο. Οι τοιχογραφίες που κάνουμε είναι οι πιο πρωτότυπες, γιατί κάνω σχέδια λεπτομερή σε μικρό, πριν τις εκτελέσουμε στον τοίχο. Πρωτότυπες όταν λέγω, εννοώ με την έννοια που έχει η πρωτοτυπία στην τέχνη μας, πάντοτε μέσα στο αυστηρό πνεύμα της παραδόσεως». Η ιστόρηση του ναού συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε μετά το θάνατο του Φ. Κόντογλου από τον βοηθό του Κ. Γεωργακόπουλο.

Όπως αναφέρει ο καθηγητής Νικόλαος Ζίας, οι τοιχογραφίες του Αγίου Νικολάου είναι το τελευταίο μεγάλο σύνολο μνημειακής εκκλησιαστικής ζωγραφικής του Κόντογλου. Συγκεντρώνει όλη την εικονογραφική πείρα του, αλλά εμφανίζει και τα γνωρίσματα της συλλογικής εργασίας, όπως είναι μια σχηματοποίηση και ένα είδος καλλιγραφίας στο γράψιμο των μορφών και τυπικότητας στην χρήση των χρωμάτων.